

**WARUNKI PRACY
ŚRODOWISKA OSÓB
FREELANCERSKICH
DZIAŁAJĄCYCH
W OBSZARZE TAŃCA
WSPÓŁCZESNEGO
I KONCEPTUALNEGO**

RAPORT Z BADANIA

Warszawa ————— 2023

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	3
OPERACJONALIZACJA POJĘĆ	4
DOSTĘPNE ŹRÓDŁA	6
CZĘŚĆ I: OMÓWIENIE BADANEGO ŚRODOWISKA	7
LICZEBNOŚĆ ŚRODOWISKA TAŃCA WSPÓŁCZESNEGO I KONCEPTUALNEGO	8
TANIEC WSPÓŁCZESNY I KONCEPTUALNY W WARSZAWIE	10
TANIEC WSPÓŁCZESNY I KONCEPTUALNY W POLSCE	12
ORGANIZACJE ZRZESZAJĄCE FREELANCERÓW	14
CZĘŚĆ II: KONCEPCJA I REALIZACJA BADANIA	15
CELE BADANIA	16
PROBLEM I PYTANIA BADAWCZE	17
CHARAKTERYSTYKA BADANEJ GRUPY	21
WYKONANIE BADANIA	23
CZĘŚĆ III: WNIOSKI Z BADANIA	24
OBSZAR ZATRUDNIENIA	25
OBSZAR ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO	30
OBSZAR WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO	33
OBSZAR FINANSÓW	37
OBSZAR WSPARCIA SYSTEMOWEGO	41
PANDEMIA	45
CZĘŚĆ IV: PRÓBA REKOMENDACJI	47
BIBLIOGRAFIA	50
OD AUTORKI	52

WPROWADZENIE

Grupa zawodowa, którą stanowią osoby zajmujące się tańcem jest jedną z wielu, jakie funkcjonują w ogólnie pojmowanym sektorze kultury. Zaliczyć możemy do niej osoby tańczące zawodowo, jak i zajmujące się choreografią, edukacją w dziedzinie tańca, produkcją i kuratorowaniem, promocją czy krytyką tańca. W niniejszym raporcie uwaga została jednak skupiona na tych, którzy pracują artystycznie - tańczą i/lub zajmują się choreografią (choć nierzadko wykonują przy tym także inne działania związane z prezentacją swoich dokonań). Badanie zostało zawężone do grupy osób pracujących twórczo w dziedzinie tańca współczesnego i konceptualnego, ze względu na specyfikę ich działalności. W tym przypadku mamy bowiem do czynienia z pracą o charakterze czasowym, podpisywaniem umów na czas określony (nawet na 1 dzień), brakiem etatowego zatrudnienia. Wynika to przede wszystkim z uwarunkowań instytucjonalnych - w Polsce istnieją teatry operowe z zespołami baletowymi, teatry muzyczne z zespołami tanecznymi, teatry tańca. Nie mamy jednak instytucji, które oferowałyby stałe zatrudnienie osobom zajmującym się tańcem współczesnym - dlatego też warunki ich pracy wydają się szczególnie interesujące.

Podjęcie badań dotyczących kręgu artystycznego, który stanowią tancerze i tancerki tańca współczesnego i konceptualnego wynika z potrzeby zdiagnozowania warunków, w jakich pracują, a także uznania, iż jest to ważny element poznania mechanizmów oraz tworzenia narzędzi stymulujących rozwój sektora kultury w Polsce. Celem niniejszego raportu jest zarówno opisanie specyfiki rynku pracy w dziedzinie tańca współczesnego oraz konceptualnego w naszym kraju, jak i ukazanie cech charakterystycznych dla zatrudnienia freelancerskiego w tym obszarze artystycznym.

Warto zaznaczyć, że skupiono się tu również na tym, co oznacza dziś bycie freelancerem lub freelancerką, jednak zostało to umiejscowione jedynie w dziedzinie tańca, bez uogólniania dotyczącego całego obszaru kultury. Warto bowiem mieć na uwadze, że specyfika każdej grupy artystycznej różni się, zatem kluczowe jest, by omawiać ją w kontekście uwarunkowań ściślej z nią związanych. Oczywiście wśród tancerzy i tancerek, aktorów i aktorek czy muzyków i muzyczek znajdziemy cechy wspólne jeśli chodzi o warunki zatrudnienia, jednak każda z tych grup posiada określone cechy. Dlatego też badanie omówione w tym raporcie zostało zawężone tylko do jednej z nich, by skupić się także na realnych problemach związanych z pracą tych osób.

OPERACJONALIZACJA POJĘĆ

W celu przybliżenia, jakiego obszaru dotyczy niniejszy raport, poniżej zdefiniowane zostały kluczowe pojęcia.

TANCERZ / TANCERKA

W najprostszym rozumieniu: osoba, która tańczy. W kontekście niniejszego raportu: artysta-wykonawca/artystka-wykonawczyni, czyli osoba zajmująca się tańcem zawodowo, uzyskująca z tego tytułu przychody¹.

TANIEC WSPÓŁCZESNY

Kategoria obejmująca wszystkie techniki i gatunki, które wytoniły się w XX i XXI wieku. Istotą ewolucji tańca współczesnego było poświęcenie uwagi ludzkiemu ciału, skupienie się na poszukiwaniu nowych form artystycznego wyrazu, związanego z ruchem. Istotne stało się to, co taniec może oznaczać, poszukiwanie interpretacji ruchu, mniejszy akcent położony był na stronę wizualną. Warto zaznaczyć, że często taniec współczesny rozumiany jest w kontekście przeciwstawiania go baletowi - istotnie, nie mamy tu do czynienia z tak ścisłą kodyfikacją jak w tańcu klasycznym, a raczej z poszukiwaniem nowych form wyrazu. W kontekście niniejszego raportu za taniec współczesny uznawane są wszystkie techniki i style, związane z tańcem scenicznym, nie mieszczące się w ramach tańca klasycznego oraz ludowego².

1 Zob. M. Leyko, J. Szymajda (red.), *Słownik tańca współczesnego*, Łódź 2022, s. 600-601. W Polsce funkcjonuje także Klasyfikację Zawodów i Specjalności, gdzie kodem 2653 oznaczano grupę choreografów i tancerzy. Rozróżniono także podział na tancerza (kod 343701) oraz tancerza baletowego (kod 265302), odrębnie występuje też choreograf (kod 265301). Każda z tych profesji została opisana pod względem wykonywanej pracy. Zob. Główny Urząd Statystyczny, Klasyfikacja zawodów i specjalności, https://stat.gov.pl/Klasyfika-cje/doc/kzs/pdf/KZiS_nowa.pdf [dostęp: 9.07.2023].

2 Zob. M. Leyko, J. Szymajda (red.), *op. cit.*, s. 616-622.

TANIEC KONCEPTUALNY

Określenie nowych kierunków tańca, które pojawiły się na przelocie XX i XXI wieku. Nawiązuje w szczególności do praktyk twórców negujących podziały na dyscypliny artystyczne czy specjalizacje artystyczne. Stawiany jest w opozycji do *modern dance* oraz tańca klasycznego. Taniec konceptualny ma w pewien sposób skupiać się na metodach eksperymentalnych, wysuwać na pierwszy plan warstwę teoretyczną, prowokując publiczność do intelektualnych refleksji³.

FREELANCER / FREELANCERKA

Osoba niezwiązana z żadnym pracodawcą, pracująca bez etatu. W przypadku sektora kultury takie osoby najczęściej pracują w oparciu o umowy o dzieło, rzadziej- umowy zlecenia. Jednocześnie praca freelancerska wiąże się z tym, że konieczna staje się samoorganizacja, poszukiwanie zleceń/zajęć, oferowanie swoich umiejętności oraz usług, pilnowanie kalendarza, koordynacja zobowiązań, także w kontekście wiążących się z nimi finansów⁴. W przypadku dziedziny, którą jest taniec, w Polsce istnieje duża grupa osób, które nie posiadają etatów w instytucjach kultury. Jak już wcześniej wspomniano, w naszym kraju nie istnieją zawodowe/etatowe zespoły tańca współczesnego czy konceptualnego, nie ma także centrów tańca i/lub choreografii, która oferowałaby stałe zatrudnienie takim osobom. Pozostają więc one freelancerami, podejmując różnego rodzaju współpracy: głównie z instytucjami publicznymi lub organizacjami pozarządowymi. Niekiedy osoby te zakładają też własne organizacje pozarządowe, co wiąże się z potrzebą ubiegania się o dotacje. Nie jest to jednak związane z posiadaniem etatu we własnej organizacji pozarządowej, a raczej ze składaniem wniosków o dofinansowanie konkretnych działań.

3 Ibidem, s. 607-608.

4 Zob. Freelancer - czym się zajmuje i jak nim zostać?, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-freelancer-czym-sie-zajmuje-i-jak-nim-zostac> [dostęp: 20.11.2023]. Por. Dla jednych to sposób na zwiększenie dochodów. Innym zastępuje etat, <https://archive.ph/uJz27#selection-575.1-575.68> [dostęp: 20.11.2023].

DOSTĘPNE ŹRÓDŁA

W ostatnich latach na polskim rynku wydawniczym zaczęło przybywać publikacji poświęconych tańcowi. Zazwyczaj są to jednak teksty dotyczące zjawisk historycznych lub poszczególnych technik tańca⁵. Zaznaczyć należy, że poszczególne materiały, związane z sytuacją zawodową artystów i artystek publikowane były w nawiązaniu do Ogólnopolskiego Kongresu Kultury w 2017 roku i dziś można je znaleźć na stronie internetowej Narodowego Centrum Kultury⁶. Odnoszą się one jednak do szeroko pojętego sektora kultury, nie wyodrębniając tu w szczególności żadnej z dziedzin sztuki.

Badania, dotyczące rynku pracy artystów i artystek realizowane były przez zespół prof. Doroty Ilczuk w ramach działalności Centrum Badań nad Gospodarką Kreatywną SWPS . Na szczególną uwagę zasługują tu dwie publikacje: *Rynek pracy artystów i twórców w Polsce. Raport z badań (2013)*⁷ oraz *Policzone i policzeni! Artyści i artystki w Polsce (2020)*⁸. Zawarto w nich informację o specyfice rynku pracy w sektorze kultury oraz konkretne dane na temat liczby osób pracujących w zawodach twórczych w Polsce. W czasie opracowywania niniejszego raportu nie były dostępne bardziej aktualne dane na ten temat, dlatego też w dalszej części odwołano się do drugiej ze wspomnianych wcześniej publikacji.

Z kolei w przypadku badań dotyczących dziedziny, której poświęcony został ten raport - mamy do czynienia jedynie z materiałami opracowywanymi z okazji kolejnych Kongresów Tańca (2010, 2020, 2023)⁹. Jednak do tej pory nie została opracowana jedna publikacja, poświęcona warunkom pracy osób zajmujących się tańcem. Warunki pracy tancerzy i tancerek baletowych opisywane były wielokrotnie w artykułach prasowych, poświęconych problemowi pozbawienia tej grupy wcześniejszych emerytur¹⁰. Jednak jeśli chodzi o osoby zajmujące się tańcem współczesnym, nie mamy dostępnych analiz oraz danych jakościowych o tym, jak wyglądają warunki ich pracy, co je charakteryzuje oraz z jakimi problemami mierzą się te osoby, a więc raport ten wypełnia istotną lukę badawczą na ten temat, co było jednym z celów jego powstania.

5 Prześledzić można to chociażby na podstawie publikacji wydawanych w Programie wydawniczym Narodowego Instytutu Muzyki i Tańca, zob. Program wydawniczy, <https://nimit.pl/dzialalnosc/program-wydawniczy/> [dostęp: 30.12.2023].

6 Baza raportów, <https://nck.pl/badania/raporty> [dostęp: 30.12.2023].

7 D. Ilczuk (red.), *Rynek pracy artystów i twórców w Polsce. Raport z badań*, Warszawa–Bydgoszcz 2013.

8 D. Ilczuk, E. Gruszka-Dobrzyńska, Z. Socha i in., *Policzone i policzeni! Artyści i artystki w Polsce*, Warszawa 2020.

9 Zob. Kongres tańca, <https://kongrestanca.pl/> [dostęp: 30.12.2023].

10 Zob. M. Kietczyńska, *Emerytury dla artystów na zasadach ogólnych*, <https://plus.dzienniklodzki.pl/emerytury-dla-artystow-na-zasadach-ogolnych/ar/12303493>, 26.07.2017 [dostęp: 06.07.2023].

**CZĘŚĆ I:
OMÓWIENIE BADANEGO
ŚRODOWISKA**

LICZEBNOŚĆ ŚRODOWISKA TAŃCA WSPÓŁCZESNEGO I KONCEPTUALNEGO

W celu ustalenia liczebności środowiska tańca współczesnego i konceptualnego autorka posłużyła się wskazaną już wcześniej publikacją *Policzone i policzeni! Artyści i artystki w Polsce* (D. Ilczuk, E. Gruszka-Dobrzyńska, Z. Socha i in., Warszawa 2020). Jest to najbardziej aktualny raport z informacjami dotyczącymi liczebności poszczególnych środowisk artystycznych i twórczych, dostępny w momencie realizacji niniejszego badania¹¹.

Z publikacji wynika, że liczebność środowiska tańca w Polsce to:

tancerz komercyjny	1100
tancerz baletowy	430
tancerz współczesny	300
choreograf	200
tancerz teatru tańca	200
tancerz ludowy	120
pozostali artyści tańca	100
artystka burleski	30
łącznie	2480

D. Ilczuk, E. Gruszka-Dobrzyńska, Z. Socha i in., „Policzone i policzeni! Artyści i artystki w Polsce”, Warszawa 2020, s. 29.

11 D. Ilczuk, E. Gruszka-Dobrzyńska, Z. Socha i in., *op. cit.*

Na podstawie niniejszej publikacji założono, że badanie odnosić się będzie do wskazanej grupy 300 osób związanych z tańcem współczesnym, do których należą:

- absolwenci polskich uczelni, oferujących studia z zakresu tańca, choreografii somatyki, pedagogiki baletu, tańca w kulturze fizycznej i in.,
- absolwenci zagranicznych uczelni, którzy obecnie pracują w Polsce,
- osoby realizujące własne prace,
- osoby współpracujące z innymi w różnych funkcjach (wykonawczych, choreograficznych, dramaturgicznych).

Wskazane dane pokazują, że środowisko tańca współczesnego i konceptualnego nie stanowi dużej grupy wśród innych grup zawodów związanych z tańcem (12%), jednocześnie trzeba zaznaczyć, że są to osoby, które nie należą do konkretnej instytucji, bez stałej formy zatrudnienia. Nie mamy bowiem w Polsce zawodowych zespołów tańca współczesnego czy etatów dla profesjonalistów z dziedziny tańca współczesnego i konceptualnego.

Zaznaczyć należy, że osoby zaliczane do środowiska tańca współczesnego i konceptualnego najczęściej łączą w swojej pracy różnego rodzaju funkcje. Jest to związane z brakiem etatów w instytucjach dla tych osób, przez co specyfika ich funkcjonowania na rynku pracy w Polsce nie pozwala jedynie na pracę wykonawczą. Są więc także twórcami lub twórczyniami, nierzadko zajmującymi się też produkcją i organizacją działalności związanej z premierą czy prezentacjami spektakli. Jest to zupełnie inna rzeczywistość zawodowa niż ta znana tancerzom i tancerkom zatrudnionym w zespołach baletowych, teatrach muzycznych czy teatrach tańca.

Zatrudnienie na etat wiąże się bowiem z pewną stabilnością jeśli chodzi o finanse i organizację życia zawodowego. Osoby pracujące jako wykonawcy repertuaru nie muszą zajmować się kwestiami koordynacji, promocji, produkcji. Są jednak związane z instytucją, a co za tym idzie - zobowiązane do realizacji jej planów organizowania spektakli. W przypadku osób zajmujących się tańcem współczesnym i konceptualnym praca zawodowa wygląda inaczej - ze względu na brak instytucji zatrudniających etatowo tę grupę, posiada ona pewnego rodzaju swobodę w realizacji działań twórczych, własnych wizji. To, na ile ten stan rzeczy łączy się z problemami instytucjonalnymi, organizacyjnymi, ekonomicznymi, zostało omówione w dalszej części raportu.

TANIEC WSPÓŁCZESNY I KONCEPTUALNY W WARSZAWIE

AKTUALNIE NIE POSIADAMY W WARSZAWIE OŚRODKA, KTÓRY BYŁBY W PEŁNI PRZEZNACZONY NA REALIZACJĘ DZIAŁAŃ Z ZAKRESU TAŃCA WSPÓŁCZESNEGO I KONCEPTUALNEGO. ISTNIEJĄ JEDNAK MIEJSCA, W KTÓRYCH MOŻNA ZOBACZYĆ PRACĘ ARTYSTÓW I ARTYSTEK TYCH NURTÓW.

Dzielnice Warszawy, w których taniec współczesny i konceptualny jest najczęściej prezentowany.

Warto zaznaczyć, że artyści i artystki tańca współczesnego i konceptualnego mają okazję współpracować w Warszawie z różnego rodzaju instytucjami, samorządowymi oraz państwowymi. Wśród tych, w których taniec gościł w ciągu ostatnich pięciu lat wskazać można:

- Mazowiecki Instytut Kultury,
- Międzynarodowe Centrum Kultury Nowy Teatr,
- STUDIO teatrgaleria,
- Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski,
- Zachętę Narodową Galerię Sztuki,
- PROM Kultury Saska Kępa
- Centrum Promocji Kultury w Dzielnicy Praga-Potudnie,
- Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego,
- Teatr Syrena,
- Teatr Ochoty,
- Ośrodek Kultury Ochoty.

Istnieją także miejsca prowadzone przez poszczególne organizacje pozarządowe, założone przez artystów i artystki tańca współczesnego lub konceptualnego, które wynajmują przestrzeń dla swojej działalności od m.st. Warszawa, na preferencyjnych warunkach¹². Są to przede wszystkim:

- Fundacja Pompka z przestrzenią na Mokotowie,
- Fundacja Burdąg i funkcjonujący przy niej nieformalny kolektyw Centrum w Ruchu, skupiający niezależnych artystów i artystki z przestrzenią w Wawrze,
- Fundacja Scena Współczesna z przestrzenią w Śródmieściu¹³.

W przypadku Fundacji Scena Współczesna istotne jest także, że prowadzi ona projekt Centrum Teatru i Tańca Zawierowania, które spełnia funkcję tzw. społecznej instytucji kultury¹⁴. Inną wartą uwagi społeczną instytucję kultury prowadzi Komuna Warszawa, która w ramach projektu *Hub Kultury* prezentuje także prace taneczne¹⁵.

12 M.st. Warszawa oferuje preferencyjne warunki wynajmu lokali dla organizacji pozarządowych, istnieją także specjalne konkursy na tzw. "lokal na kulturę". Zob. Wynajem lokali, <https://um.warszawa.pl/waw/ngo/-/wynajem-lokali> [dostęp: 30.12.2023].

13 Fundacja Scena Współczesna posiada przestrzeń wykorzystywaną do celów edukacyjnych w Śródmieściu, z kolei scena, na której prezentowane są spektakle do sierpnia 2023 roku mieściła się na Mokotowie - obecnie jednak trwają prace nad otwarciem nowej sceny, która najprawdopodobniej będzie mieściła się na Ochocie.

14 Społeczne instytucje kultury, <https://kultura.um.warszawa.pl/spoleczne-instytucje-kultury> [dostęp: 30.12.2023].

15 Hub Kultury Komuny Warszawa, <https://komuna.warszawa.pl/hub-kultury-komuny-warszawa/> [dostęp: 30.12.2023].

TANIEC WSPÓŁCZESNY I KONCEPTUALNY W POLSCE

Na poziomie ogólnopolskim istnieje kilka ośrodków, które prowadzą działalność związaną z tańcem współczesnym i konceptualnym, jednak robią to okazjonalnie. Trzeba zaznaczyć, że nie mamy w Polsce żadnego ogólnokrajowego czy lokalnego centrum tańca i/lub choreografii, nie istnieje instytucja, w której taniec byłby wiodącą dziedziną sztuki.

Funkcję miejsca przeznaczonego w pełni do pracy niezależnych artystów i artystek zdecydowanie pełnił Stary Browar Nowy Taniec w Poznaniu, kuratorowany nieprzerwanie przez 16 lat przez Joannę Leśniewską¹⁶. Zamknięcie w 2020 roku tego programu stało się ważną cezurą czasową. Freelancerzy i freelancerki w Polsce stracili wówczas ważnego partnera swoich działań i przestrzeń Studia Stodownia, które wykorzystywane było przez nich do pracy.

Obecnie na mapie tańca współczesnego w Polsce do najbardziej znanych i rozpoznawalnych miejsc zaliczymy:

- Centrum Kultury w Lublinie, w którym jako jedna z jednostek instytucji funkcjonuje Lubelski Teatr Tańca,
- Nowohuckie Centrum Kultury w Krakowie, przy którym działa Krakowskie Centrum Choreograficzne,
- Mazowiecki Instytut Kultury, w którym co roku realizowany jest program Centralnej Sceny Tańca,
- Klub Żak w Gdańsku, w którym realizowany jest Gdański Festiwal Tańca.

Istnieje także wiele miejsc, w których taniec gości okazjonalnie, za sprawą projektów podejmowanych przez poszczególne organizacje pozarządowe. Zazwyczaj są to sceny teatrów dramatycznych, domów i centrów kultury, rzadziej galerie czy muzea. Najważniejsze sytuacje, kiedy taniec współczesny i konceptualny są obecne w przestrzeniach miejskich mają miejsce w trakcie realizacji konkretnych festiwali. Odbywają się one w takich miastach jak: Warszawa (CIAŁO/UMYSŁ - MIĘDZYNARODOWY FESTIWAL SZTUKI TAŃCA I PERFORMANSU, Międzynarodowy Festiwal Tańca Zawierania, Międzynarodowy Festiwal Tańca Warsaw CI Flow), Lublin (Międzynarodowe Spotkania Teatrów Tańca), Gdańsk (Gdański Festiwal Tańca), Kraków (Krakowski Festiwal Tańca), Białystok (Festiwal KALEJDOSKOP), Opole (Opolska Scena Tańca), Wrocław (Mandala Performance Festival) i Mościce (Międzynarodowy Festiwal Teatrów Tańca Scena Otwarta).

¹⁶ Zob. Stary Browar Nowy Taniec, <https://pst.info.pl/stary-browar-nowy-taniec/> [dostęp: 30.12.2023].

Od 2020 roku istotną rolę w kontekście regularnego prezentowania tańca oraz stwarzania niezależnym artystom i artystkom warunków do pracy i rozwoju pełni program **PRZESTRZENIE SZTUKI**.

Jest to program powoływania ogólnopolskich, interdyscyplinarnych centrów kultury, prowadzonych we współpracy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, samorządów, organizacji pozarządowych, uczelni artystycznych oraz sektora prywatnego i opierających się na istniejących instytucjach kultury, rozwijany pod auspicjami MKiDN przez Narodowy Instytut Muzyki i Tańca (w przypadku programów tanecznych) oraz Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego (w przypadku programów teatralnych). Każda z tych dwóch instytucji prowadzi odrębny nabór oraz organizuje konkurs na operatorów w swojej dziedzinie. Mamy więc dwie ścieżki: teatralną i taneczną.

W latach 2020-2022 program z zakresu tańca realizowany był przez:

- Centrum Kultury w Lublinie,
- Fundację Materia w Łodzi,
- Kielecki Teatr Tańca,
- Katowice Miasto Ogrodów Instytucję Kultury im. Krystyny Bochenek oraz Akademię Muzyczną im. Karola Szymanowskiego w Katowicach,
- Operę i Filharmonię Podlaską – Europejskie Centrum Sztuki w Białymstoku oraz Podlaskie Stowarzyszenie Tańca.

Z kolei w 2023 roku program realizowany był przez:

- Fundację Rozwoju Sztuki Tańca w Białymstoku oraz Białostocki Teatr Lalek i Białostocki Ośrodek Kultury,
- Instytut Kultury Miejskiej w Gdańsku,
- Centrum Kultury w Lublinie i Kielecki Teatr Tańca (jako wspólny projekt),
- Wrocławski Teatr Pantomimy im. Henryka Tomaszewskiego,
- Katowice Miasto Ogrodów Instytucję Kultury im. Krystyny Bochenek¹⁷.

Mimo istnienia wskazanych wyżej ośrodków, programów oraz festiwali, nadal brakuje w Polsce miejsc, w których spektakle tańca współczesnego i konceptualnego byłyby prezentowane regularnie. Są one raczej włączane do repertuarów poszczególnych instytucji okazjonalnie lub w ramach projektów, stąd można mówić o budowaniu publiczności tańca w naszym kraju.

17 Przechowanie Sztuki, <https://nimit.pl/dzialalnosc/przechowanie-sztuki/> [dostęp: 10.12.2023].

ORGANIZACJE ZRZESZAJĄCE FREELANCERÓW

Wśród organizacji branżowych, do których mogą wstąpić niezależni artyści i artystki działający w obszarze tańca współczesnego i konceptualnego, wskazać można w szczególności:

Związek Artystów Scen Polskich ZASP – Stowarzyszenie – organizacja powołana już w 1918 roku, działająca na rzecz artystów i artystek różnej branży. W ramach ZASP działa Sekcja Tańca i Baletu, która skupia także artystów i artystki tańca współczesnego¹⁸.

FORUM TAŃCA

Stowarzyszenie Forum Tańca zrzesza artystki i artystów tańca, tancerki i tancerzy, choreografki i choreografów oraz artystki i artystów innych dziedzin współtworzących taniec, a także osoby działające w obszarach promocji, produkcji, zarządzania, dokumentacji i rozwoju polskiej sztuki tańca oraz edukacji i nauki o tańcu. Skuteczność działania Forum Tańca jest możliwa dzięki aktywności osób w różnych ośrodkach i miastach, dzięki czemu powstaje sieć połączeń pozwalających na wzmocnienie wielu działań. Forum Tańca to kontynuacja działań Otwartego Forum Środowisk Sztuki Tańca, które w latach 2009-2019 było narzędziem komunikacji¹⁹ w ważnych dla środowiska tańca sprawach.

18 Zob. Związek Artystów Scen Polskich ZASP – Stowarzyszenie, <https://www.zasp.pl/zasp/> [dostęp: 11.12.2023].

19 Zob. FORUM TAŃCA stowarzyszenie, <https://www.facebook.com/forumtancastowarzyszenie/> [dostęp: 11.12.2023].

**CZĘŚĆ II:
KONCEPCJA
I REALIZACJA BADANIA**

CELE BADANIA

Podjęcie badań dotyczących kręgu artystycznego, jakim jest środowisko osób pracujących jako freelancerzy i freelancerki w obszarze tańca współczesnego i konceptualnego w Polsce wynika przede wszystkim z potrzeby zdiagnozowania warunków, w jakich pracują te osoby, a także przyjrzenia się jakie problemy są z tym związane oraz jakich zmian wymaga aktualny stan rzeczy²⁰.

Dlatego też **celem niniejszego badania było** zrozumienie specyfiki pracy osób freelancerskich pracujących w dziedzinie tańca konceptualnego i współczesnego oraz przeanalizowanie wpływu tego modelu pracy na ich kariery i życie osobiste.

Sprawdzone zostało, w jaki sposób te osoby odnajdywały się na rynku pracy w ciągu ostatnich 3 lat (okres 2020-2022), jak wyglądała w tym przypadku kwestia zawierania umów, zabezpieczenia społecznego, wsparcia instytucjonalnego i systemowego, a także jaki był wymiar psychologiczny i osobisty sytuacji, w jakich zawodowo znalazły się dane osoby.

20 Kwestie metodologiczne opracowane zostały na podstawie: D. Jemielniak, (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, Warszawa 2012; D. Silverman, *Prowadzenie badań jakościowych*, tłum. J. Ostrowska, Warszawa 2009.

PROBLEM I PYTANIA BADAWCZE

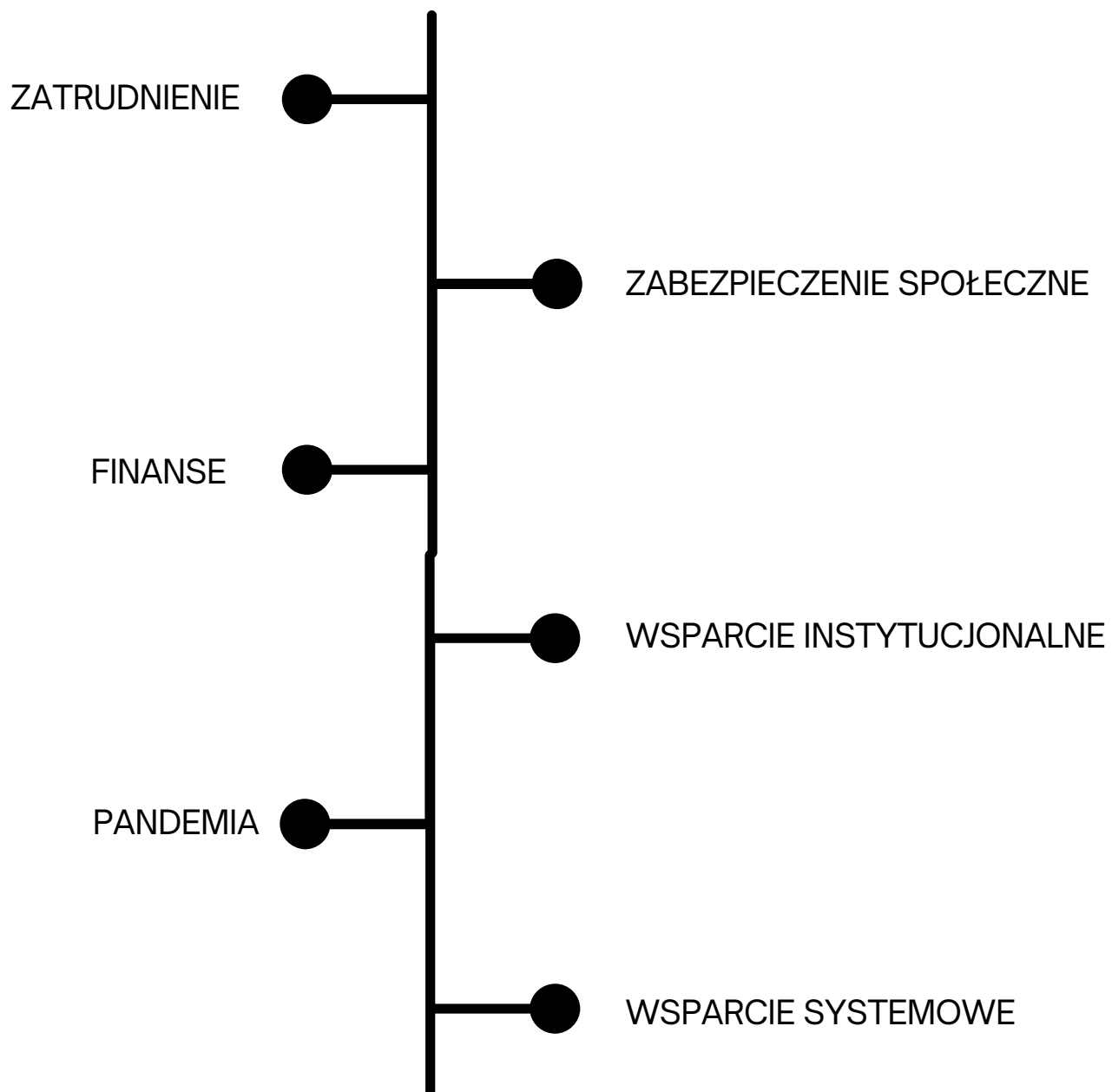
Jako główny problem badawczy należy tu wskazać brak stabilnego modelu zatrudnienia występujący w środowisku tańca - w szczególności tańca współczesnego i konceptualnego, w którym charakterystyczny jest brak stałych umów i praca freelancerska.

Dlatego też hipoteza badawcza zakładała, że **w Polsce nie istnieje stabilny model zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego w środowisku tańca współczesnego i konceptualnego, a w związku z tym osoby freelancerskie nie mają zapewnionych warunków pracy, które gwarantowałyby im stabilizację finansową.**

Osoby z tego środowiska, pracujące w Polsce nie mogą liczyć na stabilny model zatrudnienia - zapewniający możliwość codziennego utrzymania się, stałe finansowanie działalności, gwarancję posiadania pracy (co spowodowane jest uwarunkowaniami finansowymi, instytucjonalnymi i organizacyjnymi). Dlatego też istotne jest skupienie się na tym, jakie aspekty wymagają podjęcia zmian.

Analiza dostępnych źródeł opisujących pracę artystów i artystek oraz materiałów dotyczących funkcjonowania środowiska tańca w Polsce (wskazanych we wprowadzeniu), a także regulacji prawnych związanych z rynkiem pracy w Polsce sprawiła, że badanie zostało zaprojektowane z uwzględnieniem sześciu wskazanych poniżej obszarów.

OBSZARY BADAWCZE

ZESTAWIENIE PYTAŃ BADAWCZYCH W KONTEŚCIE POSZCZEGÓLNYCH OBSZARÓW

zatrudnienie

Jakie są regulacje prawne dotyczące zatrudnienia osób freelancerskich, które pracują w środowisku tańca współczesnego i konceptualnego?

Na ile możemy mówić w tym przypadku o jednolitym modelu?

Na ile osoby freelancerskie z tego środowiska mają możliwość utrzymania ciągłości zatrudnienia?

zabezpieczenie społeczne

Jakie gwarancje jeśli chodzi o zabezpieczenie społeczne przysługują osobom freelancerskim pracującym w dziedzinie tańca współczesnego i konceptualnego?

Jaki ma to wpływ na zabezpieczenie na starość oraz bezpieczeństwo zdrowotne tych osób?

zasoby finansowe

Na ile możliwe jest zaobserwowanie zmian jeśli chodzi o stawki proponowane osobom freelancerskim pracującym w dziedzinie tańca współczesnego i konceptualnego?

Jak wygląda dostępność środków finansowych przeznaczanych na pracę freelancerskiego środowiska tańca?

wsparcie instytucjonalne

Jakiego rodzaju instytucje podejmują współpracę z freelancerskim środowiskiem tańca?

Jakie braki na poziomie instytucjonalnym możemy zaobserwować w tym obszarze?

wsparcie systemowe

Z jakich rodzajów wsparcia systemowego korzysta ta grupa zawodowa?

Jakie braki na poziomie systemowym możemy zaobserwować w tym obszarze?

Na ile ustawa o artystach zawodowych stanie się systemowym wsparciem dla tej grupy zawodowej?

pandemia

W jaki sposób pandemia COVID-19 wpłynęła na zmiany planów zawodowych osób freelancerskich pracujących w dziedzinie tańca współczesnego i konceptualnego?

Na ile zmiany związane z zatrudnieniem w tamtym okresie wpływały także na zmiany w życiu osobistym tych osób?

CHARAKTERYSTYKA BADANEJ GRUPY

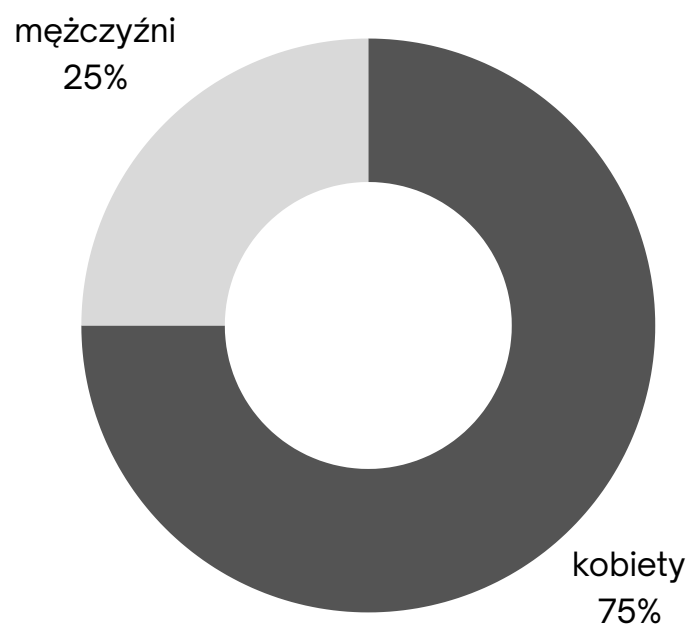
W badaniu wzięta udział grupa 52 osób, pracujących w obszarze tańca współczesnego i konceptualnego.

W badaniu wzięty udział osoby, które pracują lub pracowały w środowisku warszawskim, a także działają na skalę ogólnopolską.

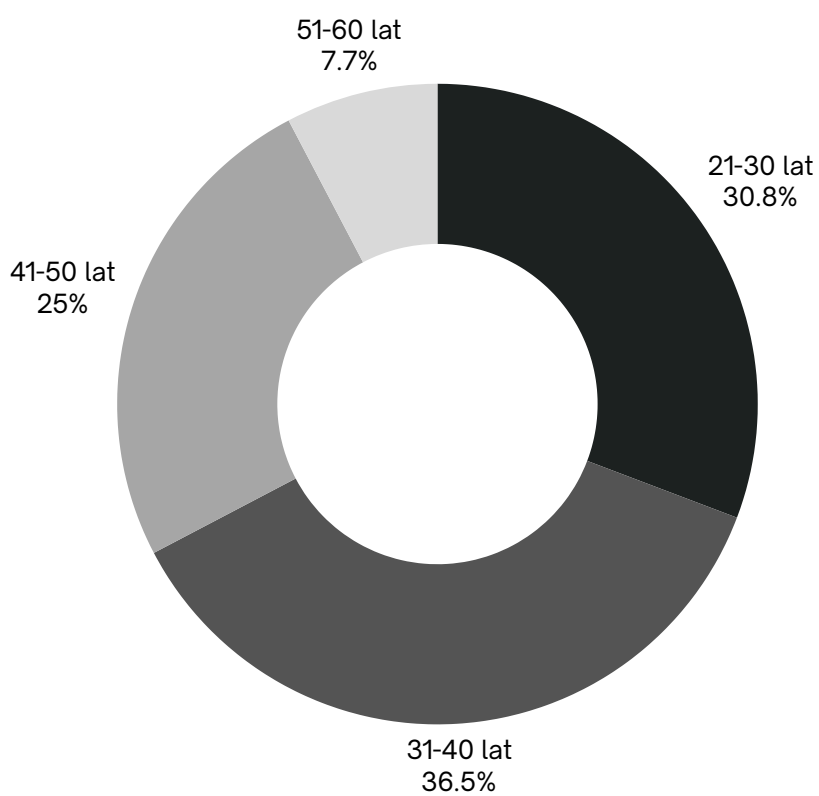
Były to osoby, które:

- pracują w obszarze tańca współczesnego i konceptualnego jako: tancerze/tancerki, performerzy/performerki, choreografowie/choreografki, dramaturdzy/dramaturżki lub inne osoby twórcze, łącznie różnego rodzaju funkcje i zadania pracując artystycznie,
- pracują w oparciu o umowy cywilnoprawne lub prowadzoną działalność gospodarczą,
- wśród nich 14 osób prowadzi własne organizacje pozarządowe,
- wśród nich było 39 kobiet i 13 mężczyzn, w badaniu nie wzięty udział osoby niebinarne (autorka nie posiada danych na temat tego ile takich osób pracuje w środowisku tańca współczesnego i konceptualnego).

Rozkład badanej grupy pod względem płci:

Rozkład badanej grupy pod względem wieku:

WYKONANIE BADANIA

Projekt badania został wykonany w okresie od czerwca do lipca 2023, natomiast właściwy proces badawczy w postaci przeprowadzenia **52 indywidualnych wywiadów pogłębionych** miał miejsce pomiędzy końcem sierpnia a połową listopada 2023 roku.

Wywiady zostały przeprowadzone głównie w formie online (20 osób) lub rozmów telefonicznych (28 osób). Pojedyncze rozmowy miały miejsce na żywo (4 osoby). Dostępność komunikatorów online oraz otwartość osób biorących udział w badaniu pozwoliła na jego sprawne przeprowadzenie w formule zdalnej.

Osoby, które wzięły udział w badaniu zostały do niego zaproszone na podstawie sieci kontaktów autorki badania. Jednocześnie miało tu miejsce także powstanie „kuli śnieżnej” - podczas poszczególnych rozmów wskazywane były kolejne osoby, do których następnie kierowano zaproszenie do udziału w badaniu.

Badanie zrealizowane przy użyciu techniki wywiadu opartego o strukturę pytań, jednak prowadzonego w sposób swobodny, podążający za osobami uczestniczącymi w rozmowach. Jednocześnie udział w badaniu był w pełni anonimowy, a każda wypowiedź po zakończeniu badania została zarchiwizowana i zanonimizowana.

CZĘŚĆ III:
WNIOSKI Z BADANIA

OBSZAR ZATRUDNIENIA

W przypadku sfery zatrudnienia, istotne było jakie rodzaje umów podpisywane są przez osoby freelancerskie, a także w jakim momencie ma to miejsce.

Wśród badanej grupy wszyscy potwierdzili, że podpisują umowy cywilnoprawne: o dzieło lub zlecenie. Jedynie kilka osób (8 z badanej grupy), prowadzących własną działalność gospodarczą, wystawia faktury.

Jeśli chodzi o umowy o dzieło, ma to miejsce w przypadku takich prac jak: przygotowanie choreografii, przygotowanie spektaklu, realizacja procesu rezydencji.

Z kolei umowy zlecenia dotyczą raczej działań edukacyjnych czy powtórnego wykonania spektaklu.

Bardzo istotną kwestią jest jednak moment podpisywania umów - co jest przedmiotem dyskusji w środowisku kultury już od lat.

”

Uważam, że umowy powinny być podpisane przed rozpoczęciem pracy, aby obie strony miały poczucie bezpieczeństwa i gwarancję, że dany projekt zostanie przeprowadzony od początku do końca.

”

”

Były takie sytuacje, że praktycznie stoję na scenie, za chwilę zaczynam spektakl i dopiero wtedy dostaję do podpisania umowę.

”

W przypadku badanej grupy osób zazwyczaj wskazywano, że sytuacja związana z momentem podpisywania umów uległa nieznacznej poprawie w stosunku do tego, jak wyglądało to jeszcze kilka lat temu (respondenci i respondentki mówili o perspektywie ostatnich pięciu lat). Niestety wiele podmiotów nadal nie podpisuje umów dotyczących współpracy przed jej rozpoczęciem. Dużym postępowaniem jest jednak fakt, iż poszczególne ustalenia są dokonywane mailowo, a formalności załatwiane w trakcie pracy.

Zazwyczaj jest tak, że najpierw jesteśmy dogadani, jeśli chodzi o zakres działania, o finanse. Podczas pracy ta umowa jest najczęściej donoszona i podpisywana, jest taką formalnością.

Co ciekawe, respondenci i respondentki wskazywali, że częściej zdarza się, by to organizacje pozarządowe podpisywały umowy z wyprzedzeniem. Niestety, w instytucjach kultury nadal jest to duża bariera, ponieważ zaangażowani są pracownicy z różnych działów, specyfika funkcjonowania tych instytucji sprawia, że takie procesy się wydłużają. W tym przypadku mamy do czynienia z większą biurokracją, przez co procedura podpisania umowy jest dłuższa. Osoby współpracujące z instytucjami zmuszone są czekać, aż dokumenty zostaną finalnie zaakceptowane przez dział prawny, księgowość, dyrekcję. Inaczej jest w przypadku organizacji pozarządowych, które pracują w oparciu o przyznane dotacje. W takiej sytuacji podpisanie umowy związane jest z zaangażowaniem danej osoby do projektu, którego ramy czasowe i finansowe są podporządkowane grantowi, a przygotowaniem i podpisaniem dokumentów zazwyczaj zajmuje się jedna osoba.

W wypowiedziach osób biorących udział w badaniu wspomniany już program Przestrzeń Sztuki był oceniany krytycznie pod względem warunków organizacyjnych. Chodzi tu o przeprowadzenie konkursu na operatorów programu przez Narodowy Instytut Muzyki i Tańca. Miało to miejsce w pierwszej połowie 2023 roku, przez co po finalnym podpisaniu umów z operatorami pozostawało zaledwie 4-5 miesięcy na realną realizację programu i wydatkowanie środków w kwocie 600 tysięcy zł.

Uważam, że program Przestrzenie Sztuki stawia w dramatycznej sytuacji nie tylko artystów, ale również instytucje, które go prowadzą. Powoduje to mnóstwo konfliktów, nieprzyjemności, surowości. Obie strony funkcjonują na warunkach, które opierają się na dużych formalnościach, w związku z tym terminy i sposób realizacji (robienia wszystkiego bardzo szybko) powoduje, że po prostu ustalenia są żadne, a potem nie da się już w ogóle z tego wybrnąć i formalności są tragiczne.

”

”

Respondenci i respondentki, którzy wspominali w swoich wypowiedziach wymieniony wyżej program uznawali przy tym, że jest on potrzebny i daje szansę na pozyskanie zatrudnienia - zarówno jeśli chodzi o rezydencję, prezentację spektaklu czy działania edukacyjne - jednak nie do zaakceptowania przez wszystkie te osoby są warunki organizacyjne. W tym przypadku należałoby zweryfikować je na poziomie Narodowego Instytutu Muzyki i Tańca, który rozpisuje warunki realizacji tego programu (a także Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które te warunki ostatecznie zatwierdza i przeznacza środki na realizację programu).

Istotną kwestią było także negocjowanie warunków pracy. W przypadku zawodów nieartystycznych, w trakcie rozmów kwalifikacyjnych następuje wymiana informacji na temat warunków pracy. Coraz częściej pracownicy mają możliwość negocjowania. Jak ta kwestia wygląda w przypadku tańca? Wielokrotnie w rozmowach padały informacje, że żadne negocjacje nie są możliwe. W przypadku projektów, na które dany podmiot ma ograniczony budżet, stawki są z góry ustalone - dotyczy to głównie organizacji pozarządowych. Jeśli działanie jest organizowane przez instytucje publiczną, wtedy do takich negocjacji mogłoby dochodzić częściej, jednak badanie pokazuje, że nie ma to miejsca.

Tak naprawdę to mi się jeszcze nie zdarzyło negocjować warunków umowy na takiej zasadzie, że coś by zostało zmienione i ja bym wtedy to podpisała. Były takie sytuacje, że widziałam umowę, której warunki mi nie pasowały, zwracałam na to uwagę i się okazywało, że w takim razie nie podpisujemy umowy.

”

”

Wynika z tego, że w środowisku tańca współczesnego i konceptualnego nie ma możliwości negocjowania, ustalania warunków pracy ze zwróceniem uwagi na indywidualne potrzeby danej osoby. Artyści i artystki tańca jednogłośnie stwierdzali, że jeśli chodzi o projekty grantowe - są w nich jasne zasady i budżety i uzasadnione jest, że dana organizacja pozarządowa ma tylko te konkretne środki finansowe na realizację działania. Jednak w przypadku instytucji kultury brak możliwości negocjowania nie ma takiego uzasadnienia - dlatego też niepokojące jest, że część z nich nie uwzględnia potrzeb artystów i artystek, z którymi współpracują, traktując ich jedynie jako tych, których obowiązkiem jest wykonać zadanie. Takie traktowanie pozbawione jest myślenia o podmiotowości danej osoby. Z wypowiedzi respondentów i respondentek nie wynikało jednak z jakich powodów mają miejsce takie sytuacje, najczęściej wskazywane było to jako element specyfiki funkcjonowania instytucji kultury.

W przypadku pracy projektowej, o której mówili respondenci i respondentki nie możemy mówić o etatowości. Jak już wskazano osoby te podpisują umowy cywilnoprawne, obowiązujące określony okres. Tego typu praca jest jednak nieregularna. Pomiędzy poszczególnymi projektami występują okresy, kiedy dane osoby nie posiadają żadnego zatrudnienia. Taka specyfika niesie za sobą brak stałego rytmu dnia oraz ogólnego rytmu pracy w kolejnych miesiącach.

”

To jest jakby wielki patchwork, to znaczy mam umowę na jeden dzień, potem mam tydzień luki, po tym mam umowę na 2 dni, po tym mam 2 tygodnie luki, po tym mam umowę na 2 miesiące i tak przez cały czas.

”

Jednocześnie z opinii badanych osób wynika, że jeśli pracuje się w obszarze tańca współczesnego i konceptualnego nie jest możliwe uzyskanie jakiegokolwiek wsparcia w przypadku okresów bez zatrudnienia. Takie okresy pojawiają się bowiem nieregularnie, nie wiadomo też jak zorganizować kalendarz zawodowy w danym roku. Warto zaznaczyć, że w każdym roku kalendarz ten wygląda inaczej.

”

Ja nie mogę sobie pozwolić w ogóle na takie momenty, kiedy nie mam pracy. Ponieważ nie przystępuje mi jako freelancerowi żaden zasitek i tak dalej. Jeżeli mam taki moment, że nie mam pracy artystycznej czy z dziedziny tańca współczesnego, to wtedy szukam na przykład zastępstw, żeby prowadzić nawet fitness, pilates, jogę, jakieś zajęcia z dziećmi.

”

Nie jest łatwo więc być freelancerem i polegać tylko na pracy artystycznej. Nieregularność tej pracy oraz zarobków sprawia, że większość badanych osób podkreśliła, iż posiada także drugie źródło utrzymania (część etatu w domu kultury, prywatnej firmie, prowadzenie zajęć edukacyjnych w szkołach baletowych czy szkołach tańca). Zasadne byłoby więc pytanie - **kogo dziś możemy nazywać freelancerem?** Zgodnie z przyjętą na początku niniejszego raportu definicją, są to osoby, które nie posiadają stałego zatrudnienia (etatu), pracują nieregularnie, w oparciu o różnego rodzaju współpracy. Jeśli potraktujemy tu badaną grupę jako osoby nieposiadające etatowej pracy w dziedzinie tańca - możemy nazywać ich freelancerami i freelancerkami. Jeśli jednak myślimy szerzej - patrząc na ogólny profil pracownika lub pracownicy - ta kategoria nie będzie zasadna w stosunku do wszystkich. Wśród badanej grupy aż 50% osób zadeklarowało bowiem, że nie są w stanie utrzymać się jedynie z pracy w dziedzinie tańca, przez co są zmuszone do podejmowania innych aktywności zawodowych - zarówno na niepełny etat, jak i pracując w oparciu o umowy zlecenia. Nie są oni więc freelancerami/ freelancerkami w ogólnym rozumieniu, jednak jeśli patrzymy jedynie na pracę w obszarze tańca, możemy używać w stosunku do nich takiego określenia.

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI:

- praca artystów i artystek tańca współczesnego i konceptualnego wiąże się z podpisywaniem umów cywilnoprawnych lub (rzadziej) wystawianiem faktur,
- umowy te podpisywane są najczęściej w trakcie pracy, jednak ten trend się zmienia - coraz więcej podmiotów zaczyna podpisywać umowy wcześniej,
- negocjacje co do warunków pracy są możliwe rzadko i częściej dotycząc współpracy artystów i artystek z organizacjami pozarządowymi niż z instytucjami,
- artyści i artystki pracują w dziedzinie tańca współczesnego i konceptualnego freelancersko, jednak połowa z nich podejmuje aktywności zawodowe także poza dziedziną tańca, by móc zapewnić sobie środki finansowe niezbędne do życia.

OBSZAR ZABEZPIECZENIA SPOŁECZNEGO

Jeśli chodzi o kwestie zdrowia - wszystkie badane osoby odpowiadały, że są one dla nich bardzo ważne, ponieważ od tego zależy ich praca. Ciąta artystów i artystek są przez nich wykorzystywane w pracy, jeśli pojawia się choroba czy niesprawność, niesie to za sobą także brak możliwości pracy. Jednakże nie wszystkie umowy cywilnoprawne gwarantują posiadanie ubezpieczenia zdrowotnego. W przypadku umów o dzieło - a tych w tym obszarze podpisywanych jest zdecydowanie najwięcej - nie możemy mówić o ubezpieczeniu zdrowotnym.

To jest tak, że czasami rzeczywiście w momencie kiedy podpisuje się umowę, dostajesz wybór. I jest taka propozycja, czy chcesz mieć umowę o dzieło i zarobić więcej czy chcesz zlecenie, ale masz ubezpieczenie zdrowotne. Wiadomo, że jak zarabiasz niewiele to wybierasz pierwszą opcję. I wtedy tylko liczysz na to, że może nic się nie stanie, że się uda.

Przez 3 ostatnie lata tylko jeden projekt, który realizowałem miał zapis w umowie o ubezpieczeniu.

Większość respondentów i respondentek zaznaczało, że bardziej istotne jest dla nich, by więcej zarobić w danym momencie. Zaczynając jakiś projekt liczą, że nie wydarzy się żaden wypadek czy kontuzja. Co ciekawe, ze wszystkich badanych osób tylko trzy wskazały, że spotkały się (choć jednorazowo) z propozycją ze strony pracodawcy, by zapewnić ubezpieczenie NNW na czas realizacji projektu.

Ja po prostu opracowałam system, co zrobić by to ubezpieczenie mieć. Mam po prostu prywatne ubezpieczenia od wypadków, które sama opłacam. Nie oczekuję tego od pracodawcy.

Niestety, problemy pojawiają się, gdy wydarzy się sytuacja, która sprawia, że stan zdrowia się pogorszy. Osoby ze środowiska tańca współczesnego i konceptualnego zgodnie zaznaczały, że w takich momentach muszą korzystać z prywatnej opieki medycznej. Inną kwestią jest też fakt, iż uzyskanie pomocy w ramach publicznej służby zdrowia byłoby czasochłonne i mogłoby doprowadzić do jeszcze większej niesprawności. Istnieją bowiem sytuacje, kiedy interwencja medyczna jest konieczna w trybie pilnym - wtedy pozostaje jedynie korzystanie z prywatnej opieki zdrowotnej.

To był wypadek przy pracy, kiedy nie miałam ubezpieczenia zdrowotnego. Jak się dopiero później okazało, powinnam pójść do szpitala, a ja przeczekałam dzień i potem się okazało, że to wptynęło na stan zdrowia. Oczywiście całe to leczenie było prywatnie, bo w moim zawodzie muszę być sprawna szybko, a inaczej się nie dało. Ja nie mogę czekać rok czy więcej na termin zabiegu, bo to są także kwestie tego, że organizm musi się od razu regenerować i proces rehabilitacji jest długi, wymagający.

Jak się okazuje, koszty prywatnego leczenia zawsze są bardzo wysokie i w większości przypadków osoby freelancerskie nie są w stanie zapłacić za nie samodzielnie. To wiąże się z koniecznością uzyskiwania wsparcia wśród znajomych, przyjaciół, rodziny, korzystanie z różnego rodzaju zrzutek itd. Nie istnieją także placówki medyczne, które dedykowane byłyby osobom w bardzo dużym stopniu eksploatującym zawodowo swoje ciało, nie istnieją systemy wsparcia w postaci fizjoterapeutów, do których byłby szerszy i (jeśli to możliwe) bezpłatny dostęp.

Jak zaczęły się moje problemy zdrowotne związane między innymi z biodrami, które są bardzo trudne do rozwiązania, ale niezbędne, żeby dalej pracować, okazało się, że muszę zapłacić 20 tysięcy za zabieg na biodro. Nie miałam ubezpieczenia, wszystko przebiegło przy pomocy prywatnej zrzutki... teraz mam ubezpieczenie zdrowotne dlatego, że wróciłam na studia dzienne i uczelnia mnie ubezpiecza.

Sytuacja związana z warunkami zatrudnienia i stabilności tego zatrudnienia jako freelancer na rynku tanecznym w moim przypadku zmusiła mnie do podjęcia pracy w innym zawodzie. Również jest to praca w kulturze, ale już nie na stanowisku artystycznym. No i to mi gwarantuje poczucie bezpieczeństwa, że mam ubezpieczenie, że mam składki emerytalne, że w razie czego mogę iść na L4, mogę mieć urlop macierzyński.

Badane osoby podkreślały także, że w ramach pracy freelancerskiej nawet nie myślą o takich świadczeniach jak emerytura, zwolnienie chorobowe, czy urlop macierzyński. W przypadku emerytury większość potwierdziła, że nie widzi nadziei na to, że otrzyma jakiegokolwiek świadczenie w przyszłości.

To jest forma dyskryminacji, że tancerka lub tancerz nie mają ubezpieczenia, ubezpieczają się na własną rękę, załatwiają coś na boku. To jest po prostu przemoc ekonomiczna! A co jeśli jesteś kobietą i zajdziesz w ciążę? Kto będzie za ciebie płacić, jak pójdziesz urodzić? No to jest po prostu śmieszne, więc po dopóki tego się nie zmieni, to będziemy mieć tancerki i tancerzy pracujących na pół etatu, bo każdy musi w innym miejscu pracować, bo nie taniec nie jest traktowany poważnie. To jest amatorszczyzna, można się tak bawić do trzydziestego roku życia, a potem chce się mieć rodzinę, chce się normalnie żyć.

Co ciekawe, takie zdanie jak w powyższej wypowiedzi dotyczy głównie osób po 31. roku życia. Wśród badanej grupy osoby do 30. roku życia wskazywały, że w ogóle kwestie zabezpieczenia społecznego ich nie interesują, nie myślą o nich, nie starają się ich sobie zapewnić samodzielnie. Sytuacja zmienia się wraz z wiekiem i z momentem życia. Osoby bliżej 40. roku życia zazwyczaj mają już rodziny, chcą zabezpieczyć siebie oraz swoich bliskich, myślą poważnie o tym, jak będzie wyglądać ich przyszłość.

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI:

- wielu artystów i artystek tańca współczesnego i konceptualnego nadal pracuje bez zapewnionego podstawowego ubezpieczenia zdrowotnego
- pracodawcy najczęściej nie poruszają tematu ubezpieczenia zdrowotnego, nie chcąc wchodzić w dyskusję dotyczącą zapewnienia takiego rodzaju ubezpieczenia
- świadomość, iż konieczne jest zabezpieczenie się na przyszłość przychodzi wraz
- z wiekiem, wtedy pojawia się myślenie o emeryturze, która w tym zawodzie wydaje się jednak nieosiągalna
- problemem jest też sytuacja kobiet w kontekście dostępu do urlopów macierzyńskich.

OBSZAR WSPARCIA INSTYTUCJONALNEGO

Osoby uczestniczące w badaniu pytane były o to, z jakimi podmiotami najczęściej podejmują współpracę. Pytanie to miało na celu sprawdzenie, jakiego rodzaju instytucje decydują się na współpracę z freelancerami i freelancerkami.

Podczas badania wskazywano, że są to głównie instytucje publiczne - teatry oraz organizacje pozarządowe. Rzadziej padły informacje, że na takie działania decydują się domy i ośrodki kultury, jeszcze rzadziej, że decydują się na nie muzea czy prywatne firmy.

Respondenci i respondentki pytani byli także o oczekiwania jakie mieliby w stosunku do instytucji. Dzięki temu zdiagnozowany został aktualny stan oraz lista potrzeb, które powinny być zaspokojone / rozwiązane w kolejnych latach.

Chciałabym, żeby instytucje kultury, które są publiczne, zapewniały nam bezpłatne dostępy do sal. Te sale przecież i tak przez większość dnia stoją puste. A tak to jeśli wynajmujesz salę komercyjnie i musisz zapłacić za godzinę na przykład 200 zł, a tych godzin musisz mieć kilkanaście w tygodniu, żeby sensownie przeprowadzić próby, to okazuje się, że przewyższa to twoje honorarium w danym projekcie. Myślę, że szczególnie instytucje, które są prowadzone przez miasto (Warszawę) powinny udostępniać sale za darmo.

Dostęp do sal wydaje się tu być kluczowym problemem. W szczególności należałoby więc zapewnić system bezpłatnego korzystania z obiektów należących do samorządów, które w ramach umów barterowych mogłyby też korzystać z pracy obecnych w nich freelancerów i freelancerek.

Chciałabym, żeby w instytucjach kultury była podłoga baletowa. Żeby nikt się nie dziwił po co mi to potrzebne, jak poproszę.

Niektóre z badanych osób wskazywały na bardzo proste kwestie do zaspokojenia, co jednak wydaje się niepokojące, jeśli chodzi o stan wyposażenia podmiotów kultury w Polsce. Dostęp do podłogi baletowej wciąż nie jest standardem, podobnie jak wyposażenie oświetleniowe czy nagłośnieniowe. Bez tego jednak nie można mówić o profesjonalnym przygotowaniu spektaklu, o profesjonalnej pracy. Bez zapewnienia takich środków taniec nadal będzie traktowany jako marginalny, jako sztuka gorsza w zestawieniu z teatrem.

”

My nie musimy mieć tych sal całkowicie za nic - możemy na przykład umawiać się barterowo. Przecież mamy różne umiejętności, dlaczego nie mogłoby być tak, że rano dostaję sale na próbę, a po południu w zamian prowadzę zajęcia dla dzieci. Wszyscy by na tym skorzystali.

”

W opinii badanej grupy dostęp do sal jest sprawą kluczową, jednak warto by było stworzyć pewnego rodzaju systemy, z których skorzystać by mogły obie strony. To pozwoliłoby także na budowanie publiczności tańca, rozszerzanie jej o osoby zainteresowane programami danych instytucji.

”

To czego brakuje to na pewno taka konkretyzacja obowiązków - czyli, że jak zaczynamy współpracować, to każdy wie co da mu druga strona. Ja jako artysta wiem, że nikt mnie nie oszuka, że jestem traktowany po partnersku.

”

Interesująca jest też sama kwestia relacji pomiędzy freelancerami i freelancerkami a podmiotami, z którymi współpracują. Większość osób badanych wskazywała, że chciałyby być traktowane po partnersku, jednak tak nie jest. Nie mogą negocjować warunków pracy, wielokrotnie narzuca im się jak ma wyglądać dany projekt. Jednocześnie są pozostawione same sobie w procesie organizacji.

”

Naprawdę podstawową rzeczą jest, by mieć jakąkolwiek bazę, by nie robić wszystkiego samodzielnie. Dziś jest tak, że musisz wszystko skoordynować, zrobić promocję, dopilnować, a przez to poświęcasz proces kreacji, nie masz na niego czasu. Potem jesteś zmęczony fizycznie i emocjonalnie, nie masz siły na próby, na tworzenie. To odbiera chęć do dalszych starań, do robienia kolejnych projektów.

”

”
Wydaje mi się, że potrzebujemy managerów, którzy współpracowaliby z instytucjami i opiekowali się poszczególnymi artystami. Tak byśmy mogli zająć się tylko tworzeniem.

”

W opinii wielu z badanych osób w Polsce powinno się zadbać o rozwój osób, które byłyby aktywnymi managerami tańca, potrafiącymi zarządzać projektami, finansami i kalendarzami artystów i artystek. Problemem jest jednak to, że takich osób nie ma lub pojawiają się okazjonalnie przy okazji konkretnych projektów. Jest to niestety związane z finansami - takie osoby nie mogą liczyć na stałe dochody i utrzymanie się z pracy managerskiej na rzecz tańca.

Kolejnym problemem okazały się także kalendarze organizacji poszczególnych konkursów. O ile konkursy grantowe, oferowane przez instytucje publiczne (ministerstwa, samorządy) mają zazwyczaj stałe harmonogramy, tak w przypadku innych operatorów bywa różnie. Przykładem jest wspomniany już program Przestrzeni Sztuki, gdzie operatorzy są uzależnieni od przekazanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego środków. W efekcie oferowane przez nich open calle są nieregularne i niestety tworzone i realizowane w dużym pośpiechu.

”
Mam wrażenie, że takie duże projekty jak Przestrzeń Sztuki są potrzebne, ale działają zupełnie nie tak jak powinny. Bo to funkcjonuje tak w większości, że mało osób o tym wie, czasem mam wręcz wrażenie, że jak jest jakiś konkurs to lepiej, żeby nikt się nie dowiedział. To wygląda też tak, że przez długi czas nie dzieje się nic, a potem nagle jest 5 dni na aplikowanie... jak to ogarnąć? Wtedy od razu masz wrażenie, że tracisz, że musisz mieć gotowy projekt w szufladzie, żeby tylko go wyjąć i składać jak nagle ogłoszą jakiś deadline.

”

”
Ostatnio zauważyłem, że wiele instytucji ogłasza jakieś konkursy na realizację spektaklu z terminem tej realizacji na za miesiąc. To jest dla wielu osób jednoznaczne z tym, że nie mogą wziąć udziału w tym konkursie, nawet jeśli są zainteresowani, bo nie zdążą po prostu nic zrobić w miesiąc.

”

Respondenci i respondentki wskazywali, że bardzo potrzebne jest uporządkowanie tej sytuacji, tak, żeby o poszczególnych konkursach było wiadomo dużo wcześniej. Większość zwracała uwagę, że działania artystyczne to nie tylko próby i premiera, ale i okres przygotowania, kształtowania koncepcji. Na to zazwyczaj brakuje czasu, kiedy wchodzi się w tryb, jaki oferują poszczególne konkursy.

To nie jest poważne traktowanie przy realizacji grantów. Bo kto w instytucjonalnych teatrach robi premiery w dwa tygodnie? A tutaj oczekuje się od nas, że w tydzień zrobimy spektakl i jeszcze można nam mniej zapłacić, bo to krótszy okres pracy.

Należy wspomnieć, że w ciągu ostatnich kilku lat przybyło miejsc, w których możliwe jest realizowanie działań z zakresu tańca współczesnego i konceptualnego.

W poszczególnych programach czy konkursach artyści i artystki wygrywają, przez co mogą realizować swoje prace (jak chociażby w konkursie na produkcję w Komunie Warszawa). Uczestnicy i uczestniczki badania zwracali jednak uwagę, że wiele zależy od kwestii relacji z danym środowiskiem. Niestety, często są one personalne, bazujące na indywidualnych, niekiedy prywatnych kontaktach.

Są takie instytucje, że od razu wiadomo, że jak nie jesteś w kręgu koleżeńskim osób zarządzających to nic nie dostaniesz... żadnej rezydencji, premiery, nawet nie odpowiedzą na maila jak zapytasz o salę.

Inną potrzebą jest też możliwość zagrania danego spektaklu więcej niż raz. Większość programów zakłada bowiem produkcję, bez dalszego rozwoju przedsięwzięcia. W takiej sytuacji spektakl "umiera" już po jednym, dwóch występach.

Często zastanawiam się, po co programy taneczne są realizowane w instytucjach teatralnych, skoro potem nie ma i tak możliwości, by je eksploatować?

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI:

- wielu artystów i artystek oczekiwałoby stabilności współpracy ze strony publicznych instytucji kultury, cyklicznej współpracy, nie tylko w ramach jednego projektu,
- nadal problemem jest dostęp do sal oraz odpowiednie wyposażenie techniczne,
- istnieje duża potrzeba zbudowania środowiska managerskiego, dla którego byłaby to praca zawodowa, a jednocześnie pozwalałoby na rozwój środowiska tańca,
- dużym problemem jest strategia produkcji spektaklu bez jego dalszej eksploatacji, co także dotyczy instytucji teatralnych, zapraszających do siebie taniec.

OBSZAR FINANSÓW

W przypadku finansów (rozumianych jako otrzymywane honoraria, granty), istotna jest przede wszystkim możliwość otrzymywania takich środków finansowych za swoją pracę, by zapewnić sobie utrzymanie. Środowisko freelancerskie najczęściej korzysta tu ze środków publicznych, przyznawanych w różnego rodzaju konkursach, open callach, czasem też realizując działania na zaproszenie danych instytucji.

Teoretycznie wydaje, że środków finansowych przeznaczanych na taniec jest dużo, ale patrząc na wielkość środowiska i liczbę instytucji, uważam, że jest tego niewystarczająco.

”

”

Osoby uczestniczące w badaniu wskazywały także, że nawet jeśli środki dla środowiska tańca w ostatnich latach nieznacznie się zwiększyły, kwestią dyskusyjną pozostaje to, na co mogą być przeznaczane budżety w konkretnych programach. Według freelancerów i freelancerek nadal za dużo środków przeznaczanych jest na produkcję dzieł, które później nie mają szansy być eksploatowane. To powoduje coraz większe frustracje, wiele osób zastanawia się po co przygotowywać nowe produkcje, skoro nie będą miały miejsca i możliwości, by je później prezentować (a przy tym zarabiać na prezentowaniu spektakli). W przypadku produkcji mamy do czynienia z jednorazową wypłatą honorarium za przygotowanie dzieła, jednak nie są to stawki, których wartość byłaby równa kilkukrotnej prezentacji spektaklu po premierze.

Inną kwestią są budżety poszczególnych konkursów, które determinują to, w jaki sposób zostanie zorganizowany proces artystyczny, ile osób można zaprosić do współpracy, a przy tym - jak bardzo profesjonalny będzie ich efekt.

Artysta jak wie, że nie ma wielu możliwości finansowych, po prostu decyduje się na pracę solo.

”

”

Istotna w kontekście niniejszego badania była sama kwestia stawek, jakie otrzymują za swoją pracę artyści i artystki tańca. Jesteśmy bowiem w sytuacji, kiedy koszty życia rosną z miesiąca na miesiąc. Rośnie także obowiązująca w Polsce płaca minimalna. Na ile w takim razie wzrosły też stawki, proponowane freelancerom i freelancerkom

Myślę, że zaszła pewna minimalna zmiana, że te wynagrodzenia niewiele wzrosły. Ale to po prostu zostało przez środowisko artystyczne niejako wymuszone na pracodawcach. Musieliśmy to sobie wywalczyć.

Jak jesteś młody, to jeszcze przymykasz oko na to, kiedy proponują ci zaniżone stawki. Bo chcesz się po prostu pokazać. Ale jak już pracujesz kilka lat, to po prostu chcesz zarabiać godnie i nagle okazuje się, że to jest problem.

Respondenci i respondentki wskazywali, że kwestie wynagrodzeń bardzo często zależą od środków, które poszczególne podmioty otrzymują w ramach grantów - jeśli środków finansowych w ramach danego programu nie przybywa w kolejnym roku, poszczególne podmioty nie decydują się na zwiększenie honorariów. W przypadku instytucji kultury, jeśli nie istnieją tego typu ograniczenia, nie jest zrozumiałe, dlaczego stawki nie zmieniają się - i ten problem podnosili uczestnicy i uczestniczki badania.

Interesujące jest również w jaki sposób układa się kalendarz pracy osób freelancerskich. Jest on zazwyczaj uzależniony od wyników konkursów czy open calli. Dlatego też najczęściej pierwszy kwartał roku to oczekiwanie na przyznane dotacje, kolejny kwartał oznacza przygotowanie się do realizacji projektów, a druga połowa roku to ich pełna realizacja.

Okres od marca do listopada to najlepszy okres w roku. Wtedy zarabiam, w innych miesiącach po prostu żyję z tego co wtedy zarobię.

Większość z badanych osób podkreślała, że z tańca w Polsce NIE DA SIĘ WYŻYĆ. Pracując artystycznie nie mogą sobie pozwolić na wiele (często nie wystarcza to nawet na zapłacenie podstawowych rachunków), dlatego muszą wspierać się dodatkowymi pracami. Najczęściej dotyczą one edukacji - wiele osób prowadzi zajęcia, by w jakiś sposób zwiększyć swój budżet.

”

Branża artystyczna, taniec w Polsce jest chyba głównie dla dzieci bogatych rodziców, którzy będą im pomagać, inwestować. Nie jesteśmy w stanie na siebie zarabiać. I potem nagle masz 40 lat i nie umiesz nic innego robić, ale nie jesteś w stanie przeżyć, więc nie umiesz się odnaleźć.

”

Co ciekawe, spostrzeżenia dotyczące gospodarowania budżetem i świadomość deficytów na tym poziomie wzrasta wraz z wiekiem. Osoby będące głównie po 41. roku życia wskazywały potrzebę podejmowania dodatkowych prac poza sektorem kultury. Ze względu na rozwój sytuacji życiowych (zazwyczaj założenie lub powiększenie rodziny) osoby te potrzebowały zapewnienia większych środków finansowych. Często jednak praca ta związana jest z wyborem - bardzo dużej liczby projektów (wtedy zarobki w skali roku są większe, pozwalają na utrzymanie wyższego poziomu życia) realizowanych kosztem życia prywatnego lub ograniczeniem działalności artystycznej, a przez to koniecznością posiadania dodatkowego źródła dochodu.

”

Porównując naszą pracę na przykład do branży gastronomicznej, to można by powiedzieć, że w tańcu nie jest tak źle. Bo jak porównamy stawkę za godzinę pracy osoby prowadzącej warsztat czy choreografa i stawkę kelnera czy barmana, to okazuje się, że zarabiamy dużo. Tylko że my tych godzin pracy będziemy mieć znacznie mniej. Osoby z branży gastronomicznej wyrobią tyle godzin, żeby dostać łącznie większe wynagrodzenie za miesiąc. My jako artyści nie możemy fizycznie tylu godzin przepracować.

”

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI:

- według respondentów i respondentek środki dostępne dla osób freelancerskich (w programach grantowych, w ramach stypendiów, open calli) w ciągu ostatnich 3 lat zwiększyły się, jednak na podstawie niniejszego badania niemożliwe jest wskazanie szczegółowej analizy na ten temat, także w odniesieniu do liczebności oraz potrzeb środowiska tańca,
- stawki proponowane osobom freelancerskim nieznacznie wzrosły, nie są one jednak proporcjonalne do wzrostu kosztów życia,
- kwoty, które otrzymują te osoby nie pozwalają na utrzymanie się przez cały rok wyłącznie z działalności artystycznej,
- osoby te zwykle zmuszone są do podejmowania dodatkowego zatrudnienia (zazwyczaj w branży edukacyjnej), by zaspokoić podstawowe potrzeby życiowe
- standard życia wielu uczestników i uczestniczek badania został przez nich określony jako niski i niewystarczający.

OBSZAR WSPARCIA SYSTEMOWEGO

Bardzo istotną kwestią okazało się samo funkcjonowanie systemu, w ramach którego niezależni artyści i artystki mogą uzyskiwać wsparcie dla swoich działań. Od kilkunastu lat w Polsce istnieją różnego rodzaju programy grantowe, realizowane na szczeblu krajowym czy samorządowym. Polegają one na złożeniu wniosku o środki - jednak dotyczy to organizacji pozarządowych oraz instytucji kultury. Osoby fizyczne mają niestety mniej okazji, by otrzymać takie wsparcie - zaliczymy do niego głównie stypendia - ministerialne, wojewódzkie, miejskie.

Jakieś 95% aplikacji, które wysyłam zazwyczaj jest odrzucane. Czasami mam wrażenie, że nie warto aplikować, bo i tak zawsze te granty dostają ci sami.

Ja się nie czuję dobrze w tych grantach... bo ja nie umiem pisać projektów. I co, jak tego nie potrafię, to od razu mam mieć dyskwalifikację, no inni to robią lepiej i już nic nie zrobię?

Wśród badanej grupy znalazło się wiele osób, które otrzymały w przeszłości tego typu rodzaj wsparcia, jednak większość z nich wskazywała, że ubiegała się o stypendia więcej niż raz, z roku na rok doskonaląc warsztat pisania aplikacji grantowych.

Osoby, które związane są z organizacjami pozarządowymi (lub prowadzące takie organizacje) często mówiły także o konieczności rywalizacji o środki z osobami pracującymi w innych dziedzinach sztuki. Presja konkurencji oraz wysoki poziom składanych co roku przez poszczególne organizacje aplikacji sprawiły, że osoby ze środowiska tańca zaczęły doszkalać się w tym kierunku.

Wśród odpowiedzi respondentów i respondentek dominowała proporcja otrzymywania około 20% składanych aplikacji. Praktyka tych osób pokazuje też, że im więcej złożonych wniosków, tym większa jest szansa na uzyskanie jakiegokolwiek wsparcia. Podkreślić przy tym należy, że jest to praca całkowicie BEZPŁATNA a jednocześnie czasochłonna i zabierająca energię.

Myślę, że miasto jakim jest Warszawa jest bardzo otwarte. Mamy różne możliwości dostania środków, zupełnie inaczej niż w ministerstwie.

”

”

Na uwagę zasługuje opinia wielu z badanych osób, które zauważyły korzystną rolę warszawskiego samorządu. Środki, które można tu uzyskać w ramach miejskich stypendiów są niewątpliwie wysokie i pozwalają na utrzymanie się przez czas realizacji projektu stypendialnego (czego nie można powiedzieć o środkach w wielu innych polskich miastach). Poza tym, środki przeznaczone na kulturę w ramach konkursów grantowych dla organizacji pozarządowych również są wysokie, dzięki czemu osoby prowadzące dane organizacje lub współpracujące z nimi mają solidne zaplecze finansowe.

Jeśli chodzi o inne rodzaje wsparcia, respondenci i respondentki najczęściej wskazywali, że kojarzą programy wsparcia socjalnego, które były dostępne w czasie pandemii COVID-19, a także program przekwalifikowania zawodowego tancerzy i program wsparcia psychologicznego - oba oferowane przez NIMiT.

”

Na pewno w pandemii były takie programy socjalne i nawet dużo osób o to aplikowało, ale to było chyba jakieś 1800 zł.

”

Niestety badanie pokazuje, że wiele osób nie wie o istnieniu poszczególnych form wsparcia, jakie oferowane są na poziomie krajowym. Wynika to w szczególności z faktu, że nie interesowały ich konkretne zagadnienia lub tyle razy spotkały się z brakiem rozwiązań, że przestały sprawdzać ich dostępność, organizując sobie pomoc na własną rękę.

Jednocześnie wśród rozwiązań, które powinny zostać wprowadzone respondenci i respondentki wskazywali możliwość utworzenia w pełni nieodpłatnej pomocy psychologicznej (jednak prowadzonej przez osoby, które znają specyfikę pracy w kulturze), nieodpłatnej pomocy prawnej (w szczególności dotyczącej prawa autorskiego) czy nieodpłatny program pomocy mentorskiej - by wiedzieć jak zorganizować swoją pracę, gdzie szukać możliwości.

”

Dla mnie wartościowy byłby też program, gdzie moglibyśmy za darmo korzystać ze wsparcia fizjoterapeuty. Albo chociaż za jakieś mniejsze stawki, bo to jest dość drogie, a bardzo potrzebne.

”

Badanie pokazuje, że środowisko tańca współczesnego i konceptualnego potrzebuje systemowych programów wsparcia, które ukierunkowane byłoby na konkretne dziedziny. Niemal wszyscy podkreślali, że wsparcie psychologiczne jest tu kluczowe i wysuwa się na pierwszy plan ze względu na specyfikę zawodu i duże obciążenie dla organizmu.

Istotne stało się także pytanie dotyczące ustawy o artystach zawodowych, której projekt nadal jest procedowany na poziomie krajowym (jeszcze nie był czytany w Sejmie). Projekt ustawy zakłada m.in. prawo do opłacania składek na ubezpieczenie społeczne lub ubezpieczenie zdrowotne, prawo do otrzymania wsparcia socjalnego, prawo do otrzymania stypendium²¹. Tylko 3 z 52 badanych osób przyznały, że nie słyszały o tym projekcie. Pozostali wiążą z nim duże nadzieje.

Uważam, że ta ustawa pokazuje, że możemy być w końcu serio traktowani w tym kraju. Że ktoś rozumie, że to co robimy to praca.

Wydaje mi się, że ta ustawa może bardzo dużo zmienić. To może w końcu uporządkować naszą sytuację. Ale myślę, że dla wielu ludzi, którzy mają tak zwaną tradycyjną pracę może być dziwne, że jest ktoś taki jak freelancer, te osoby najczęściej nie rozumieją kim on jest.

Bardzo widoczne jest, że uczestnicy i uczestniczki badania dużo obiecują sobie po wprowadzeniu tej ustawy. W szczególności interesujące jest dla nich uregulowanie kwestii związanej z ubezpieczeniem zdrowotnym i możliwością skorzystania z publicznej służby zdrowia. Istotne jest także, że osoby te jako jedną z głównych potrzeb wskazują konieczność zrozumienia przez społeczeństwo, że działania artystyczne powinny być traktowane jak praca, a nie jak hobby, realizowane w czasie wolnym od innych obowiązków.

Kiedy miałem kontuzję, nie miałem okazji dostać żadnego wsparcia, pomiędzy różnymi pracami, kiedy nie było żadnej umowy. Taka ustawa powinna to zmienić. Bo pracujesz niezależnie na przykład 10 lat i nadal nie możesz iść do lekarza, albo dostać jakichś środków na przeżycie jak masz kontuzję. Chciałbym, żeby artyści też byli traktowani jak ludzie i żeby mieli swój status, który byłby chroniony.

21 Zob. Artysta zawodowy, <https://artystazawodowy.pl/> [dostęp: 25.07.2023].

Chciałabym, żeby w końcu zaczęto zwracać uwagę na genderowe uwarunkowania prekariatu. Bo jednak w kulturze pracują głównie kobiety. I my chcemy zakładać rodziny, ale jak mamy rodzić i zajmować się dziećmi skoro nie mamy żadnych praw będąc artystkami? Chodzi o to, żeby nie powielać patriarchalnych relacji genderowych, nie powielać schematów, żeby nie było dysproporcji.

Uczestniczkami niniejszego badania były w większości kobiety. Większość z nich zwracała uwagę na kwestie płci w funkcjonowaniu na rynku pracy. Z ich wypowiedzi wynika, że kobiety będące freelancerkami są mocno narażone na niestabilność warunków pracy, na brak możliwości uzyskiwania środków finansowych w całym okresie pracy (takie wypowiedzi nie pojawiały się w rozmowach z mężczyznami). W związku ze zmianami na poziomie prywatnym, organizacją życia rodzinnego, często są one narażone na wykluczenie w sferze zawodowej i finansowej. Dlatego oczekują one wprowadzenia rozwiązań na poziomie systemowym, także związanych z ustawą o artystach zawodowych.

Według respondentów i respondentek, kwestią dyskusyjną oraz wymagającą doprecyzowania jest jednak samo określenie ARTYSTA ZAWODOWY. Wiele osób uważa, że ustawa jest potrzebna, jednak ważne jest, by nie pomijała i nie wykluczała nikogo, kto zajmuje się działalnością artystyczną i twórczą. Dlatego też bardzo ważne jest, by zapisy w ustawie były przemyślane i skonsultowane ze środowiskami artystycznymi.

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI:

- osoby pracujące freelancersko chciałyby, by ich praca była uregulowana na poziomie ustawowym, co zapewniłoby im podstawowe świadczenia związane z ubezpieczeniem społecznym,
- istnieje duża potrzeba, by tworzyć i kontynuować obowiązujące aktualnie programy wsparcia doradczego, mentorskiego, psychologicznego,
- istnieje duże niedoinformowanie o możliwościach wsparcia, w szczególności socjalnego, co należy zmienić; programy socjalne powinny zostać rozbudowane,
- ustawa o artystach zawodowych powinna zostać wprowadzona, by zapewnić przede wszystkim ochronę interesów osób freelancerskich.

PANDEMIA

W kontekście niniejszego badania istotne było również przyjrzenie się, w jaki sposób zmiany w naszej rzeczywistości - społeczne, polityczne, ekonomiczne - związane z pandemią COVID-19 wpłynęły na funkcjonowanie osób freelancerskich na rynku pracy.

W momencie kiedy przyszła pandemia okazało się, że można realizować działania online, że można robić streamingi. I nagle mamy wiele profesjonalnie zrealizowanych nagrań, które mogą służyć promocji na szerszą skalę i da się to zrobić.

Osoby uczestniczące w badaniu wskazywały zarówno pozytywne kwestie związane z pandemią COVID-19 (jak te powyżej) oraz negatywne. Do tych drugich zaliczymy w szczególności destabilizację życia kulturalnego, a przez to zawieszenie wielu projektów. Ponad połowa badanych osób wypowiedziała się o okresie pandemii w sposób bardzo negatywny.

Do głównych problemów, z jakimi musiały mierzyć się osoby freelancerskie zaliczymy: odwotywanie z dnia na dzień realizacji poszczególnych projektów, przesuwanie projektów na bliżej nieokreślony termin, brak otrzymywania z tego tytułu wynagrodzeń oraz środków do życia, brak możliwości pójścia do lekarza w ramach NFZ w przypadku podejrzenia zakażenia koronawirusem, konieczność podjęcia pracy pozaartystycznej, by utrzymać się w tym okresie.

Nawet nie sama pandemia, ale ten czas po niej był trudny, żeby znowu wrócić na rynek pracy.

Z przeprowadzonych rozmów wynika także, że najtrudniejszym okresem był jednak czas powracania na rynek artystyczny po lockdownach. Były bowiem osoby, które nie odnalazły się w działaniach online, niejako wypadły z artystycznego obiegu i miały problem z powrotem do stałej działalności twórczej. W tym przypadku zmiana zaszła na poziomie organizacji ich życia artystycznego.

”

Uważam, że większy kryzys nadszedł po pandemii, czyli teraz, kiedy jest taka inflacja i trzeba odrobić wszystkie straty i przesunięte projekty, które albo zostały ograniczone, albo zostały odwołane. Jest teraz strasznie duże nawarstwienie. A z oferty kulturalnej też nie korzystają wszyscy, przez co jest bardzo duża konkurencja. Taniec jest dosyć niszowym obszarem i mam wrażenie, że też bardzo hermetycznym i ta publiczność jest bardzo ograniczona, a przez to my walczymy ciągle o widza.

”

Wiele z badanych osób potwierdziło, że taniec (w szczególności współczesny, konceptualny) jest sztuką, która ma pewne grono odbiorców, jednak nadal nie jest ono bardzo duże czy porównywalne do innych dziedzin sztuki. Dlatego też zmiany wymagałoby samo projektowanie poszczególnych działań, by artyści i artystki mogli realizować swoje działania, nie wchodząc ze sobą w konkurencję, by nie musieli walczyć o każdego widza. Dlatego warto tworzyć takie miejsca, w których obecne byłyby różne inicjatywy z zakresu tańca, a różni artyści mogliby realizować swoje projekty.

Warto zaznaczyć w tym kontekście, że zmiany, jakie mają miejsce na poziomie zawodowym - związane głównie z podróżowaniem, graniem spektakli w różnych miejscach w Polsce i za granicą, odbywaniem rezydencji, realizowaniem swoich wizji i marzeń zawodowych - mają ogromny wpływ na życie osobiste. Pozbawienie osób pracujących w dziedzinie tańca możliwości wykonywania pracy stacjonarnej w czasie pandemii COVID-19 wymusiło na tych osobach także pewnego rodzaju przeorganizowanie trybu życia, co miało konsekwencję także dla spraw prywatnych.

NAJWAŻNIEJSZE WNIOSKI:

- pandemia COVID-19 wywołała wiele zmian w organizacji pracy artystycznej osób freelancerskich, jednak najtrudniej było w pełni wrócić do pracy po okresie lockdownów,
- czas pandemii COVID-19 wykazał, że potrzebne są regulacje związane z pracą artystyczną, w szczególności zabezpieczenie artystów i artystek przed nagłą utratą pracy,
- sfera zawodowa w przypadku środowiska tańca wpływa w dużym stopniu na organizację życia prywatnego. Pandemia COVID-19, która doprowadziła do reorganizacji życia zawodowego wielu osób miała duży wpływ na zmianę ich trybu życia, wymusiła konieczność zarabiania poza branżą artystyczną.

**CZĘŚĆ IV:
PRÓBA REKOMENDACJI**

Wnioski z niniejszego badania są istotne zarówno ze względu na realizację działań zawodowych przez środowisko tańca współczesnego i konceptualnego, ale i myślenie holistyczne o polityce kulturalnej, warunkującej pracę osób freelancerskich.

W niniejszym badaniu istotny był okres ostatnich 3 lat (2020-2022), które w ogólnym krajobrazie polityczno-społecznym wydają się być szczególne. Początek to czas pandemii COVID-19, która wprowadziła wiele zmian w organizacji życia kulturalnego. Kolejny rok to powolne wychodzenie z kryzysu po lockdownie, by w 2022 roku zacząć mierzyć się z rosnącą inflacją. Wszystko to miało (i nadal ma) wpływ na warunki pracy osób freelancerskich działających w obszarze tańca współczesnego i konceptualnego.

Przyglądając się kolejnym obszarom, które zawarte zostały w niniejszym badaniu, można wysunąć kilka rekomendacji, związanych z potrzebą wprowadzenia zmian, modernizacji aktualnego systemu, uzupełnienia go o nowe działania.

ZATRUDNIENIE

- potrzeba wprowadzenia stałych umów z jednym pracodawcą - nie podpisywania kolejnych umów co miesiąc, a większa stabilizacja zatrudnienia
- potrzeba większej systematyczności w ustaleniach,
- potrzeba PRZYGOTOWYWANIA I PODPISYWANIA umów z freelancerami i freelancerkami przed rozpoczęciem przez nich pracy; takie konstruowanie umów, które wpływałoby na zabezpieczenie interesów obu stron,
- potrzeba otwartości i kontaktu ze strony pracodawcy podpisującego umowy na wykonanie danego działania,
- potrzeba dokonywania wcześniejszych ustaleń co do realizacji projektu/działania w formie mailowej lub pisemnej, z zawarciem informacji o harmonogramie pracy oraz stawce,
- przyjęcie bardziej jednolitego modelu działania, opartego o relację pomiędzy pracownikiem a pracodawcą, wzajemny szacunek i zrozumienie.

ZABEZPIECZENIE SPOŁECZNE

- potrzeba wprowadzenia obowiązkowych ubezpieczeń zdrowotnych, które opłacane byłyby przez pracodawców,
- potrzeba negocjacji z pracodawcami warunków pracy, ryzyka zawodowego, formy zapewnienia ubezpieczenia zdrowotnego i NNW,
- potrzeba opłacenia każdorazowo przez pracodawców NNW,

- potrzeba stworzenia systemu lub podpisywania takich umów (w przypadku współprac długofalowych), które zapewnią możliwość korzystania ze świadczeń chorobowych czy macierzyńskich,
- potrzeba wprowadzenia rozwiązań emerytalnych, wzorowanych na obowiązujących do 2009 roku wcześniejszych emeryturach.

WSPARCIE INSTYTUCJONALNE

- potrzeba utrzymania ciągłości i regularności współpracy z poszczególnymi instytucjami,
- potrzeba większej otwartości ze strony instytucji na działania osób freelancerskich i podejmowanie współprac z nimi,
- potrzeba stworzenia systemu współpracy barterowej w kierunku bezpłatnego / barterowego udostępniania sal w instytucjach kultury,
- potrzeba stworzenia systemu managerskiego, który pozwoliłby na wspieranie organizacji życia artystycznego osób freelancerskich,
- potrzeba wprowadzenia zmiany w konstruowaniu poszczególnych programów, w szczególności w instytucjach kultury, by tworzone przez osoby freelancerskie spektakle mogły być przez nich eksploatowane (przeniesienie punktu nacisku z produkcji na eksploatację).

FINANSE

- potrzeba zwiększenia środków na realizację działań z zakresu tańca w Polsce,
- potrzeba zmiany podejścia do proponowanych stawek,
- potrzeba uznania przez pracodawców, grantodawców, decydentów i społeczeństwo sztuki jako pracy, uznania działalności w dziedzinie tańca współczesnego i konceptualnego jako pracy, za którą należy się godne wynagrodzenie,
- potrzeba wprowadzenia dobrych praktyk związanych z minimalnymi widetkami płacowymi w poszczególnych instytucjach i projektach.

WSPARCIE SYSTEMOWE

- potrzeba wprowadzenia ogólnopolskich systemów bezpłatnego wsparcia: psychologicznego, mentorskiego, prawnego dla osób freelancerskich,
- potrzeba rozbudowy wsparcia doradczego i programu przekwalifikowania zawodowego tancerzy,
- potrzeba wprowadzenia ustawy odnoszącej się do pracy freelancerskiej, która gwarantowałaby wsparcie w zakresie ubezpieczenia zdrowotnego, wsparcie socjalne w okresach bez zatrudnienia, ochronę prawa osób pracujących freelancersko,
- stworzenie ogólnopolskiego systemu informacji na tematy związane z uzyskiwaniem wsparcia w różnych obszarach, większa promocja obecnych programów pomocowych.

BIBLIOGRAFIA

- Czerniakowski A., *Zawód: Tancerka/Tancerz. Identyfikacja kluczowych problemów z perspektywy badań własnych*, „Społeczeństwo i ekonomia” 2016, nr 1(5), s. 85–97.
- Grabowska J., Szymajda J., *Raport o tańcu współczesnym w Polsce w latach 1989–2009*, Kraków – Łódź 2009.
- Hoczyk J., Szymajda J. (red.), *I Kongres tańca. Raport*, Warszawa 2011.
- Ilczuk D., *Reforma sektora kultury w Polsce*, Warszawa 2017.
- Ilczuk D. (red.), *Rynek pracy artystów i twórców w Polsce. Raport z badań*, Warszawa–Bydgoszcz 2013.
- Ilczuk D., Gruszka-Dobrzyńska E., Socha Z. i in., *Policzone i policzeni! Artyści i artystki w Polsce*, Warszawa 2020.
- Jemielniak D. (red.), *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, Warszawa 2012.
- Kotlorz D. (red.), *Mikro- i makroekonomiczne aspekty rynku pracy w Polsce*, Katowice 2012.
- Kunst B., *Artysta w pracy. O pokrewieństwach sztuki i kapitalizmu*, Warszawa 2016.
- Levine M. N., *Beyond Performance: Building a Better Future for Dancers and the Art of Dance*, Haga 2004.
- Leyko M., Szymajda J. (red.), *Słownik tańca współczesnego*, Łódź 2022.
- Męcina J., *Od cyfryzacji i robotyzacji do sztucznej inteligencji. Wyzwania dla gospodarki i rynku pracy*, Warszawa 2023.
- Programy własne departamentu tańca Instytutu Muzyki i Tańca. Raport 2011-2017*, Instytut Muzyki i Tańca, Warszawa 2018.
- Silverman D., *Prowadzenie badań jakościowych*, tłum. J. Ostrowska, Warszawa 2009.
- Sutek E., *Czy artysta pracuje?*, „Czas Kultury” 2016, nr 3, s. 38–48.
- Szulborska-Łukaszewicz J., *Artysto Scen Polskich, powiedz nam z czego żyjesz?*, Kraków 2015.
- Szulborska-Łukaszewicz J., *Zarządzanie i teatr. O statusie artysty w Polsce*, „Zarządzanie w kulturze” 2017, t.18, nr 3, s. 373–394.
- Szych H. (red.), *Vademecum artysty. Muzyka i taniec*, Warszawa 2018.

Źródła internetowe:

Artyści – Samozatrudnieni, <http://www.samozatrudnieni.pl/artysci.html> [dostęp: 10.06.2023].

Artysta zawodowy, <https://artystazawodowy.pl/> [dostęp: 25.07.2023].

Baza raportów, <https://nck.pl/badania/raporty> [dostęp: 30.12.2023].

Dla jednych to sposób na zwiększenie dochodów. Innym zastępuje etat, <https://archive.ph/uJz27#selection-575.1-575.68> [dostęp: 20.11.2023].

Freelancer - czym się zajmuje i jak nim zostać?, <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-freelancer-czym-sie-zajmuje-i-jak-nim-zostac> [dostęp: 20.11.2023].

FORUM TAŃCA stowarzyszenie,

<https://www.facebook.com/forumtancastowarzyszenie/> [dostęp: 11.12.2023].

Główny Urząd Statystyczny, Klasyfikacja zawodów i specjalności,

https://stat.gov.pl/Klasyfikacja-cje/doc/kzs/pdf/KZiS_nowa.pdf [dostęp: 9.07.2023].

Hub Kultury Komuny Warszawa, <https://komuna.warszawa.pl/hub-kultury-komuny-warszawa/> [dostęp 30.12.2023].

Kongres tańca, <https://kongrestanca.pl/> [dostęp: 30.12.2023].

Kietczyńska, Emerytury dla artystów na zasadach ogólnych,

<https://plus.dzienniklodzki.pl/emerytury-dla-artystow-na-zasadach-ogolnych/ar/12303493>, 26.07.2017 [dostęp: 06.07.2023].

Program wydawniczy, <https://nimit.pl/dzialalnosc/program-wydawniczy/> [dostęp: 30.12.2023].

Przestrzenie Sztuki, <https://nimit.pl/dzialalnosc/przestrzenie-sztuki/> [dostęp: 10.12.2023].

Spoleczne instytucje kultury, <https://kultura.um.warszawa.pl/spoleczne-instytucje-kultury> [dostęp: 30.12.2023].

Stary Browar Nowy Taniec, <https://pst.info.pl/stary-browar-nowy-taniec/> [dostęp: 30.12.2023].

Wynajem lokali, <https://um.warszawa.pl/waw/ngo/-/wynajem-lokali> [dostęp: 30.12.2023].

Związek Artystów Scen Polskich ZASP – Stowarzyszenie, <https://www.zasp.pl/zasp/> [dostęp: 11.12.2023].

OD AUTORKI

Pracę nad niniejszym badaniem rozpoczęłam w marcu 2023 - wtedy w mojej głowie pojawiła się idea, by skupić się na warunkach pracy osób freelancerskich - to o nich bowiem głównie mam okazję pisać w recenzjach o relacjach z wydarzeń, to z nimi mam okazję współpracować produkując i koordynując wydarzenia. W końcu to z nimi czuję pewnego rodzaju połączenie - sama jako freelancerka borykam się z różnymi problemami, mierzę się z trudnymi sytuacjami, organizuję pracę, życie, czas.

Niniejszy proces badawczy traktuję jako pewnego rodzaju uzupełnienie badań, które prowadziłam w latach 2018–2021, dotyczących sytuacji tancerzy na rynku pracy w Polsce, co zwięźczone zostało napisaną przeze mnie rozprawą doktorską. Mając jednak świadomość, że rynek pracy i sektor kultury zmieniają się nieustannie, szczególnie w kontekście realizowanej polityki kulturalnej, nowych trendów na rynku pracy i sytuacji ekonomicznej, a także pojawiających się w związku z tym wyzwań, postanowiłam zrealizować nowe badanie, zawężając także badaną grupę. Jednocześnie mam wrażenie, że w sposób szczególny funkcjonuje ona na rynku pracy, co udowodniły przeprowadzone przeze mnie rozmowy.

52 osoby to niemała grupa. Dużym wyzwaniem było zrealizować wywiady w kilka tygodni, jednak udało się dzięki WAM. Dziękuję wszystkim, którzy zdecydowali się ze mną porozmawiać, zaufali mi, mówiąc o nietrywnych życiowych sytuacjach. Dziękuję za każdy komentarz, każdą sugestię, ale i ból, żal, frustrację. To z nich powstają koncepcje ZMIAN.

I wreszcie muszę zaznaczyć, że na bazie przeprowadzonych rozmów ZMIANA zaszła też we mnie. Czuję z jak dużą wrażliwością powinnam podchodzić do wielu spraw, jak ważna jest troska i odpowiedzialność za drugiego człowieka, którego zapraszam do współpracy. DZIĘKUJĘ WAM ZA TO.

Dziękuję też ekipie Warszawskiego Obserwatorium Kultury - za szansę zrealizowania tego procesu, za zaufanie, cierpliwość, pomoc na każdym etapie tego działania.

**BADANIE POŚWIĘCONE WARUNKOM PRACY
OSÓB FREELANCERSKICH PRACUJĄCYCH
W OBSZARZE TAŃCA WSPÓŁCZESNEGO I KONCEPTUALNEO**

KONCEPCJA I WYKONANIE: dr MARTA SEREDYŃSKA

NA ZLECENIE: WARSZAWSKIEGO OBSERWATORIUM KULTURY

SKŁAD: FUNDACJA REZONANSE KULTURY

WARSZAWA 2023

WVOK

 **rezonanse
kultury**